

Izabela WRONA-MERYK

Męskie Seminarium Nauczycielskie w Częstochowie w okresie międzywojennym

Słowa kluczowe: seminarium nauczycielskie, oświata, Częstochowa, dwudziestolecie międzywojenne.

Key words: pedagogical seminary, education, Częstochowa, interwar period.

W 1917 roku Częstochowski Zarząd Koła Polskiej Macierzy Szkolnej¹ wyszedł z inicjatywą założenia pierwszego w Częstochowie męskiego seminarium nauczycielskiego. W odezwie do społeczeństwa autorzy apelu odwoływali się do najszlachetniejszych cech obywatelskich, prosząc o poparcie moralne i materialne dla powstającego seminarium: „Dziś, kiedy lud poczyną się budzić i gnać do oświaty, obowiązkiem naszym jest dać mu dobre szkoły, lecz wartość szkoły zależy od wartości nauczyciela, dobry nauczyciel kształci umysł i serca, wyrabia wolę i charakter, rozbudza miłość ku Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie, zaprawia do sumiennej pracy i poświęcenia. Nauczyciel zaś dopiero wtedy spełni należycie to wysokie zadanie, gdy sam posiadając charakter nieskazitelny, odbierze specjalne wykształcenie w Seminarium Nauczycielskim”². Projekt założenia placówki oświatowej spotkał się z ogromnym poparciem ze strony społeczeństwa i zarządu miasta Częstochowy oraz władz kuratorskich w Warszawie, które wyraziły zgodę na otwarcie od września 1917 roku czteroletniego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego³. Popierają-

¹ Zarząd Koła Okręgowego Polskiej Macierzy Szkolnej stanowili wówczas: ks. Marian Nassalski (przewodniczący, proboszcz par. św. Barbary), Józef Rutkowski (wiceprzewodniczący, dyrektor cementowni we Wrzosowej), L. Starzyński (sekretarz). J. Lipiec, *Oświata w Częstochowie i w regionie w latach pierwszej wojny światowej*, „Ziemia Częstochowska”, t. 17, cz. 2, red. A. Zakrzewski i J. Lipiec, Częstochowa 1990, s. 229; Z. Grądzki, J. Mizgalski, *Nauczyciele w Częstochowie w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Spółczesność Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997, s. 294.

² *W sprawie Seminarjum dla nauczycieli w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158, s. 2–3.

³ Z. Grądzki, J. Mizgalski, dz. cyt., s. 306.

cy inicjatywę sejmik powiatowy wyasygnował na rzecz nowo powstającej szkoły kwotę 20 000 mk⁴.

Na pierwszy rok do placówki przyjmowano chłopców w wieku 15–17 lat, zaś 16–18-letnich na rok drugi. Każdy z potencjalnych kandydatów zobligowany został do przedłożenia w Kole Okręgowym Polskiej Macierzy Szkolnej w Częstochowie (ul. Piękna 4) wymaganych dokumentów (pisemnej prośby o dopuszczenie do egzaminów, metryki, ostatniego świadectwa szkolnego, świadectwa powtórnego szczepienia przeciwko ospie, pisemnego oświadczenia rodziców o regularnym wnoszeniu opłat szkolnych i stanie finansowym rodziny, świadectwa moralności oraz krótkiego życiorysu⁵). O przyjęciu do placówki decydowało jednak w głównej mierze pozytywne zaliczenie egzaminów wstępnych, które organizowano początkowo w pierwszym tygodniu września⁶, zaś od 1921 roku w drugiej połowie czerwca⁷. Egzamin do klasy pierwszej obejmował: religię, język polski, arytmetykę, geometrię, historię Polski, przyrodę, geografę. Z kolei do klasy drugiej: religię, język polski, historię powszechną, geografę, przyrodę, arytmetykę, geometrię. Pożądaną kompetencją były również umiejętności w zakresie rysowania i modelowania, a także gry na skrzypcach. Opłata za naukę wynosiła 150 mk rocznie⁸. Na pierwszy egzamin, zorganizowany w seminarium w dn. 3–6 września 1917 roku, zgłosiło się 30 kandydatów⁹. Zwiększająca się wciąż liczba zainteresowanych w konsekwencji spowodowała przesunięcie pierwotnego terminu otwarcia szkoły¹⁰, wyznaczonego początkowo na dzień 17 września wspomnianego roku¹¹.

Zajęcia w Męskim Seminarium Nauczycielskim rozpoczęły się z opóźnieniem – 1 października 1917 roku¹². Pierwszym dyrektorem szkoły mianowano ks. prałata Mariana Nassalskiego¹³, który pełnił tę funkcję przez rok. Placówkę umieszczono w ciasnych i skromnie urządzonych pomieszczeniach prywatnego domu Józefa Lipińskiego, dyrektora miejscowej fabryki zapalek, przy ul. św.

⁴ *Z seminarjum nauczycielskiego P.M.S.*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 172, s. 3.

⁵ J. Olszówka, M. Szczygieł, *Z tradycji kształcenia nauczycieli wychowawców w Częstochowie*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie” 1982, nr 5, s. 60.

⁶ *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 206, s. 3; *Seminarjum Nauczycielskie Męskie im. T. Kościuszki w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 171, s. 4.

⁷ *Z Seminarjum nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 135, s. 3; *Egzaminy wstępne do Seminarjum nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 106, s. 3.

⁸ *Program wstępujących do Seminarjum*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158, s. 3; *Warunki dla wstępujących do Seminarjum*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158, s. 3.

⁹ *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 206, s. 3.

¹⁰ *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 209, s. 3.

¹¹ *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 211, s. 4.

¹² *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 209, s. 3.

¹³ *Z seminarjum nauczycielskiego im. T. Kościuszki w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 129, s. 3.

Barbary 15a¹⁴. Niewystarczające warunki lokalowe, trudności z ogrzewaniem pomieszczeń szkolnych i niedostateczne wyposażenie w pomoce naukowe nieustannie utrudniały funkcjonowanie seminarium. Pierwsi organizatorzy (dyrektorzy) – ks. Marian Nassalski (1917–1918), Stanisław Kożan (1918), Edward Cetnerski (1918–1919) – z pomocą grona nauczycielskiego pokonali piętrzące przeszkody¹⁵. Realizując treści programowe, uczniowie pod kierunkiem nauczycieli pogłębiali nie tylko wiedzę ogólną z języka polskiego, matematyki, historii, geografii, śpiewu czy rysunku, ale także otrzymywali przygotowanie pedagogiczne i psychologiczne, którego istotnym uzupełnieniem była metoda nauczania elementarnego. Pierwszych trzynastu absolwentów¹⁶ opuściło mury szkolne w maju 1920 roku. Stanowili oni pierwszą fachowo przygotowaną kadrę nauczycielską, 8 z nich ukończyło dodatkowo Wyższe Kursy Nauczycielskie i otrzymało nominację na kierowników szkół.

Próbując opanować trudną sytuację, w której znajdowało się seminarium już od samego początku działalności, Zarząd Polskiej Macierzy Szkolnej czynił starania o upaństwowienie placówki. Poczynania te zbiegły się w czasie z pierwszymi aktami ustawodawczymi nowo tworzącego się państwa, w tym oświaty polskiej (dekret tymczasowy z 18 grudnia 1918 roku o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycielstwa szkół powszechnych¹⁷, dekret z 7 lutego 1919 roku o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych¹⁸ – decydujący w głównej mierze o poziomie naukowym powstającego szkolnictwa, oraz dekret z 7 lutego 1919 roku o obowiązku szkolnym¹⁹). Zarządzenia te wprowadzały pewną stabilizację. Uznawały nauczyciela szkoły powszechnej za pracownika państwowego, prawnie niezależnego od gmin, dziedziców i księży. Wysokość jego uposażenia miesięcznego zrównano z wynagrodzeniem średnich urzędników. Przysługiwało

¹⁴ *Z seminarjum nauczycielskiego im. T. Kościuszki w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 129, s. 3.

¹⁵ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 264.

¹⁶ Pierwsi absolwenci Seminarium Nauczycielskiego Męskiego: Józef Dratwa, Wojciech Felisiak, Jan Kabała, Jan Klejny, Franciszek Korzekwa, Leon Lipecki, Józef Magnuski, Władysław Pittek, Jan Polak, Piotr Ulewicz, Marian Zych, Stanisław Zych, Władysław Lis. M. Szczygieł, *Szkolnictwo i oświata w Częstochowie w okresie I wojny światowej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru Jasnogórskiego. W okresie niewoli 1793–1918*, t. 2, red. R. Kołodziejczyk, Częstochowa 2005, s. 217.

¹⁷ Dekret tymczasowy o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycieli szkół powszechnych z dnia 18 grudnia 1918 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP 1918, nr 1, poz. 3; Okólnik nr 568619 S. I. Sekcji Szkolnictwa Powszechnego do wszystkich Inspektorów Szkolnych Okręgowych w sprawie „Dekretu o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycieli szkół powszechnych”, Dz. Urz. Min. WRiOP 1919, nr 5, poz. 11.

¹⁸ Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim, Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 185.

¹⁹ Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP. 1919, nr 2, poz. 2.

mu bezpłatne mieszkanie, opał, a na wsi także 2 morgi ziemi²⁰. Określono również kwalifikacje zawodowe nauczycieli szkół powszechnych. Podstawowym zakładem kształcenia tej grupy zostały 5-letnie seminaria nauczycielskie, w których pierwsze trzy roczne kursy miały charakter ogólnokształcący, a dwa ostatnie – głównie zawodowy. Dostęp do nich mieli absolwenci 7-klasowych szkół powszechnych. Uzyskane świadectwo ukończenia seminarium nie dawało prawa wstępu na wyższe uczelnie, ponieważ nie było traktowane na równi z maturą. Otwierało jednak drogę do pracy zawodowej pod warunkiem zdania dwóch egzaminów: teoretycznego, bezpośrednio po ukończeniu seminarium, i drugiego – po co najmniej 2-letniej praktyce szkolnej. Dopiero ten egzamin dawał stabilizację w nauczycielskim zawodzie²¹. Jak pisze Wanda Garbowska, w porównaniu z zaborczym systemem kształcenia nauczycieli szkół początkowych, zwłaszcza w Królestwie Polskim, stanowiły znaczny postęp w przygotowaniu ogólnym i zawodowym przyszłych nauczycieli²². Dla kandydatów, którzy nie ukończyli pełnej szkoły powszechnej, organizowano przy seminariach dwuletnie kursy przygotowawcze, uzupełniające wiedzę z zakresu ostatnich klas szkoły powszechnej. W myśl dekretu o obowiązku szkolnym, kształcenie w zakresie szkoły powszechnej stało się obowiązkowe dla wszystkich dzieci w wieku szkolnym od 7 do 14 roku życia. Szkoła powszechna miała obejmować 7 lat nauczania, ale do czasu pełnego zabezpieczenia 7-letnich szkół miały być utrzymywane szkoły 4- i 5-letnie z obowiązkową 3- i 2-letnią nauką uzupełniającą. Wszystkie przywołane dekrety stały się podstawowym ogniwem powstającego systemu edukacji na szczeblu elementarnym oraz decydowały o poziomie naukowym powstającego szkolnictwa²³.

Powołane w 1917 roku częstochowskie seminarium męskie kształciło początkowo wychowanków w systemie czteroletnim. Sytuacja zmieniła się w momencie wejścia w życie wspomnianego już dekretu, który zdecydował o przedłużeniu nauki w seminarium o jeden rok, czyli z 4 do 5 lat. W lipcu 1919 roku seminarium częstochowskie zostało upaństwowione i zreorganizowane oraz otrzymało nazwę Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Tadeusza Kościuszki w Częstochowie²⁴. O wyborze patrona szkoły zdecydował Zarząd Koła Okręgowego Polskiej Macierzy Szkolnej, co nastąpiło 15 października 1917 roku, w dniu setnej rocznicy śmierci bohatera²⁵. W kronice seminarium

²⁰ Dekret tymczasowy o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycieli szkół powszechnych z dnia 18 grudnia 1918 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP 1918, nr 1, poz. 3.

²¹ Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim, Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 185.

²² W. Grabowska, *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932–1939*, Wrocław 1976, s. 19.

²³ Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP 1919, nr 2, poz. 2.

²⁴ B. Snoch, dz. cyt., s. 264; *Z seminarjum nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 200, s. 3.

²⁵ *Seminarjum im. Kościuszki w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 228, s. 3.

opracowanej przez Władysława Matuszkiewicza (ostatniego dyrektora) z okazji tej uroczystości czytamy: „[...] przebija się myśl głęboka, aby kształcić i wychowywać zastępy młodzieży pochodzącej ze wsi, na pełnych zapału i poświęcenia pracowników oświatowych dla ludu polskiego, ofiarnych w pracy i w wysiłku na wzór patrona szkoły, Naczelnika Narodu, który powołując lud chłopski do obrony Ojczyzny, stwierdził, że tylko na tym ludzie polskim można i należy budować przyszłość Polski”²⁶.

Pierwszym dyrektorem państwowego seminarium męskiego, od 1 lipca 1919 roku do 31 sierpnia 1929 roku, został Michał Sidor (postępowy, pełen entuzjazmu, dobry organizator, pedagog). W krótkim czasie dobrał odpowiedni personel pedagogiczny i administracyjno-gospodarczy spośród znanych sobie nauczycieli z Sącza, Lwowa i Krakowa²⁷. Początkowo grono pedagogiczne było niewielkie i liczyło zaledwie dziewięciu nauczycieli. W roku szkolnym 1919/1920 przedstawiało się następująco: Michał Sidor (dyrektor seminarium, przedmioty pedagogiczne i fizyka), ks. prałat Marian Nassalski (religia), Józef Cichoń (język niemiecki, muzyka, śpiew), Władysław Matuszkiewicz (matematyka, metodyka, geografia, kierownik internatu), Janina Paszkowska (język polski, psychologia), Stanisława Pisarzewska (historia, nauka o Polsce), Jan Szust (przyroda, rysunki, roboty ręczne), Maria Szustowa i Edmund Chodak (uczyli w pierwszej i drugiej klasie ćwiczeń)²⁸. W ciągu 19 lat istnienia placówki pracowało w niej 42 nauczycieli. Ruch służbowy na ogół spowodowany był awansem, chorobą lub przejściem na emeryturę²⁹, co prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Kadra pedagogiczna seminarium męskiego w latach 1919–1936

Lp.	Imię i nazwisko	Pełniona funkcja/ przedmioty	Czas pracy	Doświadcze- nie w pracy (lata)	Przyczyny rezy- gnacji z pracy w seminarium
1	Maria Berezowska	Dentystka	1929– 1930	2	Przeprowadziła się do Olkusza
2	Edmund Chodak	Nauczyciel w szkole ćwiczeń	1919– 1921	3	Właściciel prywatnego gimnazjum w Warszawie
3	Józef Cichoń	Nauczyciel w seminarium/język niemiecki, muzyka, śpiew	1919– 1936	17	Pracował do likwidacji seminarium
4	Roman Czarnek	Nauczyciel w szkole ćwiczeń	1921– 1932	11	Pracował do emerytury

²⁶ J. Olszówka, M. Szczygieł, dz. cyt., s. 47.

²⁷ J. Olszówka, *Pierwsza częstochowska szkoła wychowawców*, „Nad Wartą” 1972, nr 2, s. 4–5; M. Szczygieł, dz. cyt., s. 219.

²⁸ M. Szczygieł, dz. cyt., s. 219.

²⁹ J. Olszówka, dz. cyt., s. 5.

Tabela 1. Kadra pedagogiczna seminarium męskiego... (cd.)

Lp.	Imię i nazwisko	Pełniona funkcja/ przedmioty	Czas pracy	Doświadcze- nie w pracy (lata)	Przyczyny rezy- gnacji z pracy w seminarium
5	Józef Dąbrowski	Nauczyciel w semina- rium/geografia, historia, język niemiecki	1923– 1932	9	Dyrektor gimna- zjum w Często- chowie
6	Mieczysław Doer- ing	Nauczyciel w semina- rium/wychowanie fizyczne	1924– 1936	12	Po likwidacji seminarium pracował w Li- ceum H. Sien- kiewicza w Cze- stochowie
7	Jan Erlacher	Nauczyciel w semina- rium/historia	1922– 1923	1	Brak informacji
8	Bolesław Figwer	Nauczyciel w seminarium i w szkole ćwiczeń	1921– 1930	9	Mianowany na stanowisko in- spektora w Kiel- cach
9	Ks. L. Gietynger	Nauczyciel w semina- rium/religia	1934– 1936	2	Pracował do likwidacji semi- narium
10	por. J. Gawlikowski	Nauczyciel w semina- rium/wychowanie fizyczne	1921– 1924	3	Brak informacji
11	Reinhold Henszel	Nauczyciel w semina- rium/język niemiecki	1934– 1935	1	Brak informacji
12	dr Władysław Kahl	Lekarz	1930– 1931	1	Brak informacji
13	Zofia Karczówna	Nauczycielka w szkole ćwiczeń	1935– 1936	1	Pracowała do likwidacji szkoły ćwiczeń
14	dr Włady- sław Karczew- ski	Lekarz	1932– 1936	4	Pracował do likwidacji semi- narium
15	Julian Kielar	Nauczyciel w szkole ćwi- czeń /wychowanie fizyczne	1932– 1933	1	Brak informacji
16	Tadeusz Książek	Nauczyciel w semina- rium/geografia, przyroda	1921– 1934	13	Seminarium Ochroniarek w Częstochowie
17	Stefania Kudlanka	Nauczycielka w szkole ćwiczeń, przedmioty peda- gogiczne, metodyka na- uczania elementarnego	1932– 1936	4	Pracowała do likwidacji semi- narium. Pracowa- ła w Seminarium Ochroniarek w Częstochowie
18	Mieczysław Lewiń- ski	Nauczyciel w szkole ćwi- czeń, przedmioty pedago- giczne	1933– 1935	2	Przeniósł się do Krakowa

Tabela 1. Kadra pedagogiczna seminarium męskiego... (cd.)

Lp.	Imię i nazwisko	Pełniona funkcja/ przedmioty	Czas pracy	Doświadcze- nie w pracy (lata)	Przyczyny rezy- gnacji z pracy w seminarium
19	Jarosław Litwin	Nauczyciel/fizyka	1931– 1933	2	Przeszedł do Państwowej Szkoły Zawodo- wej w Często- chowie
20	Władysław Matusz- kiewicz	Dyrektor /fizyka, matema- tyka, metodyka nauczania elementarnego, geografia	1919– 1936	17	Pracował w seminarium do likwidacji
21	ks. S. Mieszczański	Nauczyciel/religia	1921– 1928	7	Proboszcz w Maczkach
22	Bolesław Mizerski	Nauczyciel/przedmioty pedagogiczne	1925– 1930	5	Dyrektor w Pru- żanach, następnie podinspektor w Brześciu nad Bugiem
23	Karol Mizia	Nauczyciel/historia	1932– 1934	2	Mianowany na kierownika szko- ły w Kozienicach
24	Bolesław Mostrań- ski	Nauczyciel w szkole éwi- czeń	1934– 1935	1	Przeniósł się do Łucka, gdzie pracował w gim- nazjum
25	Ks. Marian Nassal- ski	Dyrektor, nauczy- ciel/religia	1917– 1918 1919– 1921	4	Proboszcz w parafii św. Barbary w Czę- stochowie
26	dr Zygmunt Par- nowski	Lekarz	1932– 1933	1	Przeniósł się do Warszawy
27	Janina Paszkowska	Nauczycielka/ język polski, psychologia	1919– 1925	6	Pracowała póź- niej jako dyrektor gimnazjum w Wieliczce
28	Michał Pirożyński	Nauczyciel w szkole éwi- czeń	1924– 1936	12	Pracował do likwidacji semi- narium
29	S. Pisarzewska	Nauczycielka/historia	1921– 1923	2	Zmarła
30	Michał Sidor	Dyrektor, nauczy- ciel/przedmioty pedago- giczne, fizyka,	1919– 1929	10	Mianowany na wizytatora Kura- torium Okręgu Szkolnego w Krakowie
31	Antoni Sleinder	Nauczyciel/roboty ręczne	1926– 1936	10	Pracował do likwidacji semi- narium

Tabela 1. Kadra pedagogiczna seminarium męskiego... (cd.)

Lp.	Imię i nazwisko	Pełniona funkcja/ przedmioty	Czas pracy	Doświadcze- nie w pracy (lata)	Przyczyny rezy- gnacji z pracy w seminarium
32	ks. Piotr Sobański	Nauczyciel/religia	1928– 1934	6	Przeszedł do gimnazjum H. Sienkiewicza w Częstochowie
33	Jan Szust	Nauczyciel/przyroda, rysunki, roboty ręczne	1919– 1936	17	Pracował do likwidacji semi- narium
34	Felicja Szczepań- ska-Jasińska	Dentystka	1931– 1936	5	Pracowała do likwidacji semi- narium
35	dr Karol Toma- szewski	Lekarz	1921– 1930	9	Zmarł
36	Włodzimierz Win- nicki	Nauczyciel/historia	1921– 1922	1	Adwokat w Czę- stochowie
37	Helena Wołosiecka	Nauczycielka w szkole ćwiczeń	1923– 1936	13	Pracowała do likwidacji semi- narium
38	Jan Płatek	Nauczyciel	1931– 1935	4	Mianowany na stanowisko podinspektora szkolnego w Bielsku-Białej
39	K. Zacharasiewicz	Nauczyciel/język polski	1935– 1936	1	Pracował do likwidacji semi- narium
40	Zdzisław Wróbel	Nauczyciel/język polski	1925– 1935	10	Mianowany na podinspektora szkolnego w Radomiu
41	Walenty Ziental	Nauczyciel w szkole ćwi- czeń	1932– 1936	4	Pracował do likwidacji semi- narium
42	Maria Szustowa	Nauczycielka szkoły ćwi- czeń	1919– 1921	2	Zmarła

Źródło: J. Olszówka, M. Szczygieł, dz. cyt., s. 54–56, 64–66.

W roku szkolnym 1919/1920 ogłoszono nabór do czterech klas seminarium i dwóch oddziałów ćwiczeń (szkoła ćwiczeń założona w 1919 roku), przygotowano również bursę dla zamiejscowych wychowanków. Słuchaczami seminarium byli głównie synowie wywodzący się z rodzin robotniczych i drobnych rolników powiatu częstochowskiego i wieluńskiego, którzy za symboliczną opłatą mogli korzystać z internatu. Część z nich była zwolniona z opłat wynikających z trudnej sytuacji materialnej rodziny. Koszt utrzymania bursy dla ponad

trzydziestu uczniów wziął na siebie Zarząd Koła Polskiej Macierzy Szkolnej. Internat stał się centrum, wokół którego w godzinach popołudniowych skupiała się młodzież całej szkoły, biorąc udział w śpiewie chóralnym i pracach zespołu muzycznego. Wychowawcy internatu, zarazem nauczyciele, Józef Cichoń i Jan Szust całe popołudnia poświęcali młodzieży, pomagali w odrabianiu lekcji, organizowali pogadanki i odczyty³⁰.

W 1922 roku seminarium otrzymało nowy dwupiętrowy budynek przy ul. Jasnogórskiej 64, gdzie funkcjonowało aż do momentu likwidacji w 1936 roku. Początkowo szkoła zajmowała parter i pierwsze piętro, na drugim piętrze mieścił się Inspektorat Szkolny i prywatne mieszkania. Szybka interwencja Komitetu Rodzicielskiego spowodowała, iż w krótkim czasie udało się pozyskać cały budynek do dyspozycji szkoły. Pierwotnie w tym samym budynku, a następnie przy ul. Dąbrowskiego 14, zorganizowano internat (w pokojach na strychu). Opiekę nad bursą objął Władysław Matuszkiewicz, nauczyciel matematyki, geografii i metodyki. Placówka została wyposażona w nowsze pomoce naukowe. Uruchomiono pracownię fizykalno-chemiczną, pracownię robót, salę muzyczną, salę wychowania fizycznego. Przed szkołą zorganizowano również boisko i ogródek botaniczny. Przyczynił się on do bardziej nowoczesnych sposobów nauczania przyrody w seminarium oraz w szkole ćwiczeń, która pod koniec swego istnienia liczyła sześć oddziałów. Zakupiono harmonium i komplet instrumentów muzycznych potrzebnych orkiestrze szkolnej³¹. Ukoronowanie tych starań stała się uroczystość związana z poświęceniem sztandaru Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego im. Tadeusza Kościuszki w dniu 30 kwietnia 1922 roku. W ceremonii wzięły udział władze szkolne i miasta, grono pedagogiczne, rodzice i uczniowie. Z racji święta seminarium odprawiono mszę św. w kościele św. Jakuba oraz zorganizowano loterię fantową na rzecz szkoły³².

Nauczyciele podejmujący pracę w seminarium od samego początku aktywnie włączali się do życia szkolnego. Z chwilą zatrudnienia Tadeusza Książka (rok szkolny 1921/1922) rozpoczęto kompletowanie zbiorów przyrodniczych, a także organizowanie gabinetu i pracowni przyrodniczej. Trzy lata później (rok szkolny 1924/1925) nauczyciel wychowania fizycznego Mieczysław Doering zorganizował i wyposażył salę gimnastyczną, a w 1931 roku plac ćwiczeń. Następnie Antoni Steinder rozbudował salę prac ręcznych, wyposażając ją w warsztaty stolarskie, tokarnie i komplet odpowiednich narzędzi, przygotował także salę rysunkową³³. Dużą pomoc finansową w urządzaniu seminarium okazało Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które w 1930 roku przekazało na rzecz szkoły subsydia. Urządzono za nie gabinet dentystycz-

³⁰ M. Szczygieł, dz. cyt., s. 219.

³¹ J. Olszówka, dz. cyt., s. 4; *Z działalności zakładów kształcenia nauczycieli w latach 1945–1970 w województwie katowickim*, Katowice 1971, s. 29.

³² *Poświęcenie sztandaru Seminarjum męskiego*, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 97, s. 2.

³³ B. Snoch, dz. cyt., s. 264–265.

ny i lekarski, z wyposażeniem zapewniającym właściwe warunki pracy stomatolog Marii Berezowskiej i lekarzowi szkolnemu dr. Karolowi Tomaszewskiemu, a tym samym należyta opiekę medyczną w szkole³⁴. Staraniem zaś starosty częstochowskiego Kazimierza Kuhna sejmik przyznał na potrzeby bursy dotację w kwocie 1000 zł rocznie, dzięki której funkcjonowała do 1934 roku³⁵.

W celu lepszego przygotowania do zawodu nauczycielskiego od 1922 roku seminarium organizowało systematyczną praktykę w szkole ćwiczeń³⁶, którą otwarto w roku szkolnym 1919/1920 jako dwuklasową. W latach kolejnych, a w szczególności w roku 1923/1924, posiadała cztery klasy, zaś od roku 1933/1934 sześć klas³⁷. Integralną częścią procesu kształcenia nauczycieli była terenowa praktyka pedagogiczna w szkołach powiatu częstochowskiego (od 1930 roku) oraz w wyższych (starszych) oddziałach szkoły powszechnej w Częstochowie. Poza tym zaznajamiano młodzież z działalnością szkoły dla upośledzonych umysłowo, z pracą w żłobku i w szkole w Gnaszynie prowadzonej według systemu daltońskiego³⁸.

Mając na względzie braki kadrowe w szkolnictwie, w roku szkolnym 1925/1926 uruchomiono przy seminarium Państwowy Kurs Nauczycieli przeznaczony dla osób, które ukończyły 18 rok życia i legitymowały się świadectwem ośmiu klas szkoły średniej. Kurs trwał rok i kończył się egzaminem. Wzięło w nim udział 28 osób³⁹ (w tym 22 kobiety i 6 mężczyzn). Słuchacze otrzymali świadectwo równoważne ze świadectwem dojrzałości seminarium nauczycielskiego i mogli podjąć dalsze kroki w celu podjęcia pracy zawodowej⁴⁰. W 1931 roku założono Poradnię Metodyczno-Pedagogiczną prowadzoną przez nauczycieli pedagogiki Jana Płatka i Stefanię Morzykowską, z której systematycznie korzystali nauczyciele częstochowscy i sąsiednich powiatów, co umożliwiło im pogłębianie, doskonalenie i aktualizowanie wiadomości pedagogicznych. Zorganizowano także Komisję II Egzaminu Kwalifikacyjnego dla czynnych nauczycieli szkół powszechnych, której przewodniczącym został dy-

³⁴ J. Olszówka, M. Szczygieł, dz. cyt., s. 50.

³⁵ B. Snoch, *Z tradycji kształcenia nauczycieli w Częstochowie w okresie II Rzeczypospolitej (szkie)*, [w:] *Edukacja wobec wielokulturowości. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Januszowi Sztumskiemu*, red. M. Janukowicz i K. Rędziński, Częstochowa 2001/2002, s. 22.

³⁶ Tenże, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 266.

³⁷ J. Olszówka, M. Szczygieł, dz. cyt., s. 50.

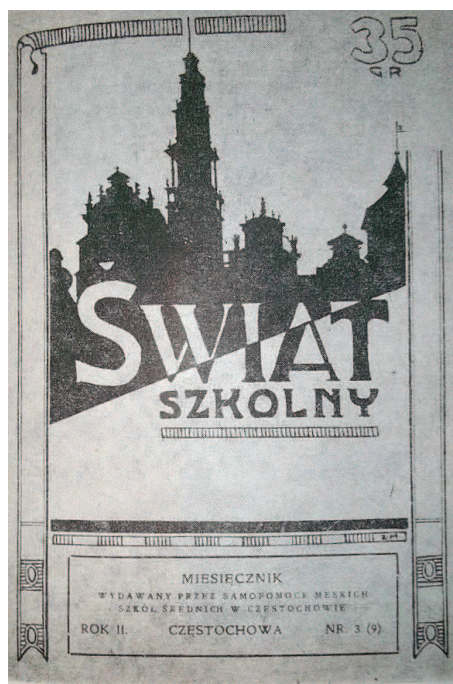
³⁸ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 266.

³⁹ Roczny kurs ukończyli: Rywka Brum, Bruner (imię nieczytelne), Gucia Gerszon, Regina Grabinerówna, Zysła Grynbaum, Rywka Krajzerówna, Leon Kołodziejczyk, Józef Kamiński, Jadwiga Kossowska, Roma Krypicka, Felicja Krygierówna, Janina Skorusówna, Jan Madejski, Stefania Michałowska, Zofia Misińska, Marianna Morawska, Irena Otrębska, Anna Pawlakówna, Jadwiga Pyrkoszówna, Estera Rabinowicz, Izabela Szorcówna, Janina Trzcńska, Stanisław Wieruszewski, Rywka Zaks, Antoni Załoga, Marian Zawadzki, Tola Żytniewska, Estera Zakrzewska. J. Olszówka, M. Szczygieł, dz. cyt., s. 53.

⁴⁰ *Kursy nauczycielskie w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 8, s. 6; *Roczne kursy nauczycielskie w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 189, s. 3.

rektor seminarium. Poza tym na terenie placówki prężnie działał Ośrodek Metodyczny Śpiewu, gdzie funkcję instruktora pełnił Józef Cichoń. Służył on również północnej części Okręgu Szkolnego Krakowskiego⁴¹. Tak więc działalność seminarium miała zasadnicze znaczenie dla przygotowania wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej, i nie tylko. W obszarze działań grona pedagogicznego realizowano także prelekcje dla rodziców wychowanków szkoły ćwiczeń, które wygłaszali między innymi Stefania Kudlanka i Mieczysław Lewiński⁴².

Dzięki zaangażowaniu kadry pedagogicznego w seminarium rozwijało się życie organizacyjne, społeczno-oświatowe i artystyczne. Działalność w kołach, zespołach i organizacjach młodzieżowych odgrywała ważną rolę w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej. Na terenie placówki prosperowały zespoły: teatralny, recytatorski, muzyczny, ponadto chór szkolny i koła przedmiotowe. Działał również zespół redakcyjny, który przygotowywał materiały do gazetki „Świat Szkolny”⁴³. Miesięcznik międzyszkolny wydawany był w latach 1926–1938 w nakładzie od 750 do 1000 egzemplarzy⁴⁴.

Fot. 1. „Świat Szkolny” 1927, nr 3(9) – winieta tytułowa

Źródło: I. Socha, *Czasopisma młodzieży szkolnej w Polsce 1918–1930*, Katowice 1986, s. 208.

⁴¹ J. Olszówka, dz. cyt., s. 4–5.

⁴² *Odczyt dla rodziców w Szkole Ćwiczeń*, „Goniec Częstochowski”, 1934, nr 63, s. 5.

⁴³ J. Olszówka, dz. cyt., s. 4.

⁴⁴ I. Socha, *Czasopisma młodzieży szkolnej w Polsce 1918–1930*, Katowice 1986, s. 61, 76, 191.

Ważnym, chociaż epizodycznym, uzupełnieniem wielostronnej działalności seminarium było piśmisko szkolne „Ogniwo”, wydawane przez pięć lat. Zespołem redakcyjnym kierował nauczyciel języka polskiego Zdzisław Wróbel⁴⁵. Poza tym organizowano koncerty, w które włączała się cała społeczność uczniowska. W tym na uwagę zasługuje koncert wokально-instrumentalny połączony z przedstawieniem scenicznym, który odbył się 5 kwietnia 1924 roku w sali „Ogniska”, podczas tego wydarzenia chór seminarium pod dyrekcją Józefa Cichonia wykonał kilka utworów (pierwszy, opracowany przez Stefana Surzyńskiego, pt. *Matysek*, następnie *Pieśń wojenną* Stanisława Moniuszki, piosenki Galla i *Naszą Hanę* Zieleńskiego). Następnie na scenie zaprezentował się zespół skrzypcowy, który odegrał utwory Baumana, Edwarda Griega i Giuseppe Verdiego. Na zakończenie wieczoru przygotowano komedię Narzyńskiego w dwóch odsłonach pod tytułem *Kłopoty pana prezydenta*⁴⁶. Organizowano także uroczyste akademie z okazji imienin marszałka Józefa Piłsudskiego, w których uczestniczyło grono pedagogiczne, rodzice oraz seminarzyści i uczniowie szkoły ćwiczeń⁴⁷. W 1935 roku z racji imienin marszałka, na wniosek dyrektora seminarium Władysława Matuszkiewiczam podjęto w szkole ćwiczeń zbiórkę pieniężną na rzecz najbiedniejszego ucznia. Zebraną kwotę przeznaczono na zakup mundurka i butów dla ucznia szkoły powszechnej Józefa Błaszczyka⁴⁸. Z okazji świąt Wielkiej Nocy urządzano „jajko święcone” dla rodziców uczniów szkoły ćwiczeń i seminarium. Dochód z imprezy przeznaczano na kolonie letnie dla niezamożnych uczniów⁴⁹. Seminarium brało czynny udział w życiu społecznym miasta. Aranżowano imprezy artystyczne i literackie w zakładach pracy, w szkołach wiejskich itp. Około 70% młodzieży seminarium przynależało do drużyny harcerskiej, której bujny rozkwit nastąpił w 1922 roku. Pierwszym założycielem i drużynowym był Mieczysław Gładysz (późniejszy profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego), zaś jego współpracownikami Stanisław Jelonek (po wojnie dyrektor Studium Nauczycielskiego w Katowicach) i Piotr Stasiak (późniejszy dyrektor biblioteki Uniwersytetu Śląskiego). Młodzież seminarium brała udział w rozbrajaniu Niemców w 1918 roku i w powstaniu śląskim. Wśród wielu uczniów częstochowskich szkół średnich, którzy zginęli w walkach z Niemcami pod Dobrodzieniem, był również Ignacy Ziental, uczeń trzeciego roku seminarium częstochowskiego⁵⁰.

Ze względu na dobrze dobrany zespół pedagogiczny, wychowankom stawiano wysokie wymagania tak pod względem naukowym, jak i metodyczno-

⁴⁵ J. Olszówka, M. Szczygiel, dz. cyt., s. 52.

⁴⁶ *Z koncertu Seminarjum Męskiego*, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 82, s. 3.

⁴⁷ *Z akademji w Seminarjum Męskim i Szkole Ćwiczeń*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 65, s. 3.

⁴⁸ *Piękna i niezwykła uroczystość w Szkole Ćwiczeń*, „Goniec Częstochowski” 1935, nr 66, s. 3.

⁴⁹ „Jajko święcone” dla rodziców w Szkole Ćwiczeń przy Seminarjum Nauczycielskim, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 82, s. 3.

⁵⁰ J. Olszówka, dz. cyt., s. 5.

-dydaktycznym, które stanowiły doskonałą selekcję wśród kandydatów do zawodu nauczycielskiego. I tak np. w roku szkolnym 1921/1922 do seminarium na pierwszy rok zostało przyjętych 49 słuchaczy, a ukończyło je w roku szkolnym 1925/1926 11 absolwentów. Począwszy od roku szkolnego 1919/1920, do końca działalności seminarium (rok szkolny 1935/1936) na pierwszy rok zostało przyjętych 591 osób, z tego 280 zdołało zdać ostatni egzamin⁵¹. Stan liczebny uczniów i absolwentów w latach 1919–1936 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Liczba uczniów i absolwentów seminarium w latach 1919–1936

Rok szkolny	Liczba uczniów w klasach					Liczba absolwentów	Imię i nazwisko absolwenta
	I	II	III	IV	V		
1919/1920	43	26	23	13	–	13	Józef Dratwa, Wojciech Felisiak, Jan Kabala, Jan Klejny, Franciszek Korzekwa, Leon Lipecki, Józef Magnuski, Władysław Pitek, Jan Polak, Piotr Ulewicz, Marian Zych, Stanisław Zych, Lis Władysław
1920/1921	50	39	20	20	–	Egzaminu nie było, przedłużenie nauki w seminarium z 4 do 5 lat	
1921/1922	49	44	28	22	18	17	Jan Ciejsza, Jan Fazan, Piotr Fryga, Mieczysław Gładysz, Jan Hornik, Stanisław Jelonek, Zygmunt Kałuza, Władysław Kisiel, Teofil Klama, Paweł Konołka, Henryk Łęski, Kazimierz Młynarczyk, Antoni Parkitny, Piotr Stasiak, Tadeusz Tajchman, Bronisław Prauza, Walenty Ziental
1922/1923	53	29	27	21	24	23	Franciszek Balsam, Henryk Błaszczak, Jan Combik, Jan Domin, Jan Helbrych, Mikołaj Frączyk, Józef Holi, Marian Janik, Henryk Kapuściński, Ignacy Kowalik, Stanisław Kuś, Bronisław Łytkowski, Stanisław Noga, Jakub Olszówka, Jan Reszka, Zygmunt Rogalski, Marian Skubała, Wawrzyniec Sowiński, Wincenty Stanik, Józef Stępniewski, Aleksander Szaflik, Jan Torbus, Piotr Wróbel
1923/1924	43	36	36	19	17	17	Franciszek Desperak, Józef Dukowicz, Józef Filipowski, Franciszek Gąsiorowski, Władysław Grajner, Bronisław Jankowski, Roman Korpecki, Stanisław Markiewicz, Stanisław Nowak, Stanisław Owczarek, Władysław Pasek, Antoni Pietrzak, Wiktor Szymczyk, Jan Suchan, Władysław Ulewicz, Mieczysław Więckowski, Stanisław Włodek

⁵¹ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 266–267.

Tabela 2. Liczba uczniów i absolwentów seminarium... (cd.)

Rok szkolny	Liczba uczniów w klasach					Liczba absolwentów	Imię i nazwisko absolwenta
	I	II	III	IV	V		
1924/1925	52	44	31	22	17	13	Czesław Fazan, Stanisław Fijałkowski, Stanisław Glane, Jan Gładała, Ignacy kałuża, Roman Miarzyński, Marian Pawełczyk, Henryk Pietrzak, Piotr Pietrzak, Józef Rychlewski, Piotr Słonina, Bolesław Taranek, Władysław Trybulak
1925/1926	49	43	37	33	16	11	Feliks Felisiak, Jan Fornal, Bronisław Jędrzejewski, Bronisław Klimczak, Piotr Koch, Zygmunt Kuśmerek, Alfred Noga, Roman Szymczyński, Henryk Zadworny, Ignacy Ząbkowski, Jan Zieliński
1926/1927	40	35	27	25	18	17	Stanisław Bryszewski, Wacław Cencel, Jan Herman, Bolesław Galiński, Stefan Gruchot, Antoni Janik, Damazy Jeziorski, Piotr Kluba, Stanisław Kędzia, Jan Langie, Stanisław Mączka, Kazimierz Mucha, Bogdan Podczaski, Leon Pirabol, Antoni Sowa, Stempień Daniel, Jan Szymczak
1927/1928	37	39	27	30	19	17	Józef Będziński, Zygmunt Burzyński, Stefan Czechowski, Kazimierz Ganczarek, Stanisław Hajdas, Henryk Haładaj, Antoni Kapuścik, Jan Lipartowski, Władysław Matyjaszczyk, Wiktor Misiak, Aleksander Opałko, Franciszek Słaby, Jan Szczepaniak, Józef Szczepaniak, Czesław Wizental, Jan Wosik, Roman Wosik
1928/1929	36	31	28	29	14	14	Kazimierz Bolek, Wincenty Boral, Kazimierz Graczyk, Marian Kasprzyk, Henryk Kierat, Bronisław Kluza, Arkadiusz Koźmin, Jan Lipka, Henryk Pogorzałek, Tadeusz Rogaliński, Tadeusz Spalek, Teofil Szydzia, Ignacy Tylikowski, Władysław Polakowski
1929/1930	44	31	22	26	26	24	Ignacy Anczyk, Jan Deska, Stanisław Derda, Aleksander Domin, Tadeusz Dyl, Szczepan Gładała, Jerzy Gogolewski, Ludwik Jończyk, Kazimierz Kosiński, Stanisław Kierat, Stanisław Koszarczyk, Tomasz Kubat, Bronisław Kułak, Franciszek Kurbiel, Tomasz Matyjaszczyk, Mieczysław Młynarczyk, Piotr Pawelec, Edward Politacha, Jan Spiechowicz, Józef Suchański, Julian Szczówka, Henryk Szwagrzyk, Edward Turski, Władysław Wilk

Tabela 2. Liczba uczniów i absolwentów seminarium... (cd.)

Rok szkolny	Liczba uczniów w klasach					Liczba absolwentów	Imię i nazwisko absolwenta
	I	II	III	IV	V		
1930/1931	47	39	26	18	22	13	Józef Drzewiecki, Władysław Dziwirek, Kazimierz Jackowski, Jan Kita, Edmund Konarski, Tadeusz Klimczak, Feliks Migalski, Leon Ordon, Adam Pluta, Zygmunt Skurczyński, Stanisław Strzelecki, Władysław Wiśniewski, Bogumił Wiśniewski
1931/1932	48	35	31	27	20	17	Edward Bombolewski, Stanisław Borczyk, Jan Dubas, Zygmunt Krzywda, Stanisław Lis, Wiktor Nietresta, Józef Piasecki, Wacław Rychlewski, Kacper Rządkowski, Stanisław Sojczyński, Józef Sojda, Józef Stępień, Władysław Synowiec, Stanisław Szymański, Bolesław Ufnal, Edward Wagner, Roman Winkler
1932/1933	–	34	35	36	25	18	Aleksander Badora, Stanisław Bajor, Tadeusz Gładysz, Czesław Gogola, Michał Igielski, Tadeusz Jędrzychowski, Eugeniusz Krajewski, Jan Kulawiński, Wiktor Lis, Czesław Mika, Stanisław Niefresta, Antoni Panek, Stanisław Paruzel, Edward Pyzalski, Zdzisław Szmidt, Romuald Wizental, Mieczysław Wódkiewicz, Stefan Zagórowicz
1933/1934	–	–	38	27	35	23	Bolesław Bajdor, Adam Chojnacki, Zenon Cianciara, Henryk Drzazga, Jan Dzitkowski, Jan Gazurek, Bronisław Górecki, Edward Haik, Mieczysław Herman, Stanisław Juszczyk, Marian Kucharzewski, Józef Nabrdalik, Stanisław Palutkiewicz, Zygmunt Piątkowski, Wacław Piechota, Franciszek Parasol, Stefan Sikora, Józef Sitkiewicz, Czesław Skowroński, Jan Sztuka, Jerzy Wasilewski, Piotr Wieczorek, Adolf Wieloch
1934/1935	–	–	–	32	34	20	Tadeusz Bielecki, Zygmunt Catek, Stefan Kubata, Tadeusz Kemfa, Romuald Maliński, Marian Muśkiewicz, Adam Nassalski, Leopold Niezgoda, Tadeusz Ormańczyk, Jan Pawlik, Wacław Przytułski, Jan Rogulka, Stefan Strojny, Henryk Szuba, Władysław Wagner, Michał Walenta, Marian Wawrzyńczyk, Witold Wudkiewicz, Władysław Żurawski, Jerzy Kuśnierczyk

Tabela 2. Liczba uczniów i absolwentów seminarium... (cd.)

Rok szkolny	Liczba uczniów w klasach					Liczba absolwentów	Imię i nazwisko absolwenta
	I	II	III	IV	V		
1935/1936	–	–	–	–	35	23	Józef Jagoda, Józef Jaciak, Leon Jeloniek, Jan Kaleta, Jan Kośmider, Witold Kowalewski, Władysław Krajewski, Jan Krawczyk, Ryszard Langier, Józef Lesiecki, Stanisław Lipiński, Tadeusz Lubas, Józef Masłoń, Jan Matysiak, Jerzy Minkina, Franciszek Mielczarek, Zygmunt Nocuń, Jan Rostowski, Romuald Rybicki, Jan Sowiński, Jan Szpringier, Stefan Suliga, Stanisław Wójcikiewicz
Razem	591	505	426	401	340	280	

Źródło: J. Olszówka, M. Szczygiel, dz. cyt., s. 60–63; *Z Seminarjum nauczycielskiego męskiego*, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 142, s. 3; *Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 147, s. 4; *Świadectwa dojrzałości w państwowym Seminarjum nauczycielskim męskim*, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 135, s. 3.

1 września 1929 roku nowym, a zarazem ostatnim, dyrektorem seminarium, sprawującym funkcję do 31 sierpnia 1936 roku, został Władysław Matuszkiewicz⁵². Zmiany wprowadzone przez ustawę z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa⁵³ doprowadziły do likwidacji seminariów nauczycielskich wraz z rokiem szkolnym 1936/1937. Według wytycznych ustawy, kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych miało od tej chwili odbywać się w 3-letnich liceach pedagogicznych i w 2-letnich pedagogiach. Wprowadzona ustawa doprowadziła w konsekwencji do likwidacji Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Częstochowie, a co za tym idzie – do zaprzestania działalności szkoły ćwiczeń. Czynione przez dyrektora seminarium Władysława Matuszkiewicza zabiegi przyniosły tylko czasowo pozytywne efekty. W grudniu 1935 roku Wizytator Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zapewnił, że wobec projektowanego utworzenia w Częstochowie męskiego liceum pedagogicznego szkoła ćwiczeń nie będzie rozwiązana. Wbrew zapewnieniom w drugiej połowie kwietnia 1936 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało zarządzenie o likwidacji placówki. Wówczas do walki o szkołę włączył się Komitet Rodzicielski. Zabiegi w kuratorium i ministerstwie przyniosły pozytywny skutek⁵⁴. Pomimo rozwiązania seminarium szkoła ćwiczeń mogła prowadzić nabór kolejnych roczników⁵⁵. Działalność wspomnianego Komitetu Rodzicielskiego przy seminarium i szkole ćwiczeń

⁵² J. Olszówka, dz. cyt., s. 5.

⁵³ Ustawa z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa, Dz. U. 1932, nr 38, poz. 389.

⁵⁴ *Upośledzenie Częstochowy na polu szkolnictwa*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 114, s. 3.

⁵⁵ *Ogłoszenie*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 150, s. 4.

była nieoceniona. Organizował on imprezy rozrywkowe dla uczniów oraz dochodowe na rzecz funduszu kolonii letnich. Urządzał wycieczki szkolne, gwiazdkę dla dzieci z biednych rodzin, zapewniał remont budynku szkolnego i jego rozbudowę. Przyczynił się także do zwiększenia zasobu bibliotecznego, pomocy naukowych, inwentarza. Współpracował przy akcji dożywiania uczniów (w roku szkolnym 1933/1934 z skorzystało z niej bezpłatnie 51 wychowanków), którzy codziennie otrzymywali suche bułki z wędliną, mleko, herbatę. Wydawano również zupy ćwiczącym w hufcach raz w tygodniu⁵⁶.

Reforma jędrzejewiczowska z 1932 roku doprowadziła do likwidacji seminariów nauczycielskich w całej Polsce. Pomimo wcześniejszych zapewnień ze strony ministerstwa nie utworzono w Częstochowie liceum pedagogicznego, w konsekwencji pozbawiając miasto jedynej właściwej placówki przygotowującej kadry dla szkolnictwa powszechnego. Do 1939 roku w Częstochowie funkcjonowało wyłącznie Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli. Według danych sporządzonych przez Jakuba Olszówkę w czerwcu 1970 roku znaczna część wychowanków seminarium w okresie Polski Ludowej ukończyła studia wyższe i uzyskała stopnie magisterskie – 74 osoby, doktorskie – 15 osób i stopień profesora – 1. Po 1945 roku zajmowali czołowe stanowiska w Związku Nauczycielstwa Polskiego, zarządach ogniw związkowych – miejskich, powiatowych i okręgowych. Organizowali szkoły, życie polityczne, gospodarcze, społeczno-kulturalne i oświatowe w zniszczonych wsiach i miastach. Wielu z wychowanków zginęło też w trakcie II wojny światowej, 38 w więzieniach i obozach koncentracyjnych, 19 w działaniach wojennych w 1939 roku, 58 walczyło w szeregach Armii Ludowej, Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej na stanowiskach dowódców⁵⁷.

Bibliografia

- Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim, Dz. Pr. P. P. 1919, nr 14, poz. 185.
Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP 1919, nr 2, poz. 2.
Dekret tymczasowy o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycieli szkół powszechnych z dnia 18 grudnia 1918 roku, Dz. Urz. Min. WRiOP 1918, nr 1, poz. 3.
Egzaminy wstępne do Seminarjum nauczycielskiego, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 106.
Grabowska W., *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932–1939*, Wrocław 1976.

⁵⁶ Z ogólnego zebrania Komitetu Rodzicielskiego przy Seminarjum i Szkole Ćwiczeń, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 247, s. 3.

⁵⁷ J. Olszówka, dz. cyt., s. 5.

- Grządzielski Z., Mizgalski J., *Nauczyciele w Częstochowie w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Społeczeństwo Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szweda, W. Palus, Częstochowa 1997.
- „Jajko święcone” dla rodziców w Szkole Ćwiczeń przy Seminarjum Nauczycielskim, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 82.
- Kursy nauczycielskie w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 8.
- Lipiec J., *Oświata w Częstochowie i w regionie w latach pierwszej wojny światowej*, „Ziemia Częstochowska”, t. 27, cz. 2, red. A. Zakrzewski i J. Lipiec, Częstochowa 1990.
- Odczyt dla rodziców w Szkole Ćwiczeń, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 63.
- Ogłoszenie, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 150.
- Okólnik nr 568619 S. I. Sekcji Szkolnictwa Powszechnego do wszystkich Inspektorów Szkolnych Okręgowych w sprawie „Dekretu o stabilizacji i wynagrodzeniu nauczycieli szkół powszechnych”, Dz. Urz. Min. WRiOP 1919, nr 5, poz. 11.
- Olszówka J., *Pierwsza częstochowska szkoła wychowawców*, „Nad Wartą” 1972, nr 2.
- Olszówka J., Szczygieł M., *Z tradycji kształcenia nauczycieli wychowawców w Częstochowie*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria Humanistyczna”, nr 5, Częstochowa 1982.
- Piękna i niezwykła uroczystość w Szkole Ćwiczeń, „Goniec Częstochowski” 1935, nr 66.
- Poświęcenie sztandaru Seminarjum męskiego, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 97.
- Program wstępujących do Seminarjum, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158.
- Roczne kursy nauczycielskie w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 189.
- Seminarjum im. Kościuszki w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 228.
- Seminarjum Nauczycielskie Męskie im. T. Kościuszki w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 171.
- Snoch B., *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998.
- Snoch B., *Z tradycji kształcenia nauczycieli w Częstochowie w okresie II Rzeczypospolitej (szkie)*, [w:] *Edukacja wobec wielokulturowości. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Januszowi Sztumskiemu*, red. M. Janukowicz i K. Rędziński, Częstochowa 2001/2002.
- Socha I., *Czasopisma młodzieży szkolnej w Polsce 1918–1930*, Katowice 1986.
- Szczygieł M., *Szkolnictwo i oświata w Częstochowie w okresie I wojny światowej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego. W okresie niewoli 1793–1918*, t. 2, red. R. Kołodziejczyk, Częstochowa 2005.

- Świadectwa dojrzałości w państwowym Seminarjum nauczycielskim męskim*, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 135.
- Upośledzenie Częstochowy na polu szkolnictwa*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 114.
- Ustawa z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa, Dz. U. 1932, nr 38, poz. 389.
- Warunki dla wstępujących do Seminarjum*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158.
- W sprawie Seminarjum dla nauczycieli w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 158.
- Z akademii w Seminarjum Męskim i Szkole Ćwiczeń*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 65.
- Z działalności zakładów kształcenia nauczycieli w latach 1945–1970 w województwie katowickim*, Katowice 1971.
- Z koncertu Seminarjum Męskiego*, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 82.
- Z ogólnego zebrania Komitetu Rodzicielskiego przy Seminarjum i Szkole Ćwiczeń*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 247.
- Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 206.
- Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 209.
- Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1917, nr 211.
- Z seminarjum nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 200.
- Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 135.
- Z Seminarjum Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 147.
- Z seminarjum nauczycielskiego im. T. Kościuszki w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 129.
- Z Seminarjum nauczycielskiego męskiego*, „Goniec Częstochowski” 1924, nr 142.

Streszczenie

Męskie Seminarium Nauczycielskie w Częstochowie powstało jeszcze podczas I wojny światowej – w 1917 roku, z inicjatywy Zarządu Koła Polskiej Macierzy Szkolnej. Początkowo kształciło wychowanków w systemie czteroletnim. Zmiany nastąpiły w wyniku wejścia w życie dekretu z 1919 roku, który przedłużył okres nauki o jeden rok. Pierwsza reforma ustanowiona po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1932 roku doprowadziła do likwidacji placówki. W ciągu dwiętnastu lat seminarium ukończyło 280 absolwentów. Większość z nich po II wojnie światowej ukończyła studia wyższe i włączyła się do organizacji życia politycznego, gospodarczego, społeczno-kulturalnego i oświatowego.

Summary

Tadeusz Kościuszko Male Pedagogical Seminary in Częstochowa in the years 1917–1936

The Male Pedagogical Seminary in Częstochowa was established yet during the First World War, in the year 1917, on the initiative of the Management of the Circle of the Polish Educational Society. Initially, it educated its attendees in the four-year system. Changes were made as a result of the 1919 decree, which extended the length of education by a year, coming into force. The first reform conducted after regaining independence by Poland, in the year 1932, resulted in closing the institution. In the course of nineteen years, the number of the graduates of the seminary reached 280. The majority of them graduated from the institutions of tertiary education after the Second World War, and contributed to organizing political, economic, social-cultural and educational life.